

Charakterystyka gospodarstw mlecznych określonych jako „zdolne do konkurencji i konkurencyjne”

W tabeli 8 przedstawiono cechy gospodarstw mlecznych zdolnych do konkurencji i konkurencyjnych.

Tabela 8

Cechy gospodarstw mlecznych zdolnych do konkurencji i konkurencyjnych w latach 2013-2015

SO tys. euro	Polska	Węgry	Litwa	Niemcy	Holandia
Wskaźnik konkurencyjności (Wk3 i Wk4)					
(3) 25-50	0,89	-	0,94	-	-
(4) 50-100	1,35	1,90	1,87	-	-
(5) 100-500	1,78	2,90	2,24	0,90	-
(6) ≥500	-	1,28	-	1,11	0,92
Powierzchnia gospodarstwa (ha UR)					
(3) 25-50	22,5	-	60,00	-	-
(4) 50-100	39,30	67,00	107,60	-	-
(5) 100-500	81,30	141,60	240,80	73,40	-
(6) ≥500	-	1235,90	-	447,70	111,90
Liczba krów (sztuk/gospodarstwo)					
(3) 25-50	16,90	-	18,60	-	-
(4) 50-100	31,20	26,40	35,00	-	-
(5) 100-500	64,8	82,10	88,80	66,10	-
(6) ≥500	-	627,30	-	310,30	210,00
Obsada bydła (SD/100 ha UR)					
(3) 25-50	114,30	-	48,30	-	-
(4) 50-100	124,90	64,00	54,10	-	-
(5) 100-500	127,50	90,10	60,50	155,30	-
(6) ≥500	-	81,20	-	118,00	271,20
SD bydła/ha powierzchni paszowej					
(3) 25-50	1,85	-	0,57	-	-
(4) 50-100	1,88	0,90	0,64	-	-
(5) 100-500	1,87	1,37	0,78	1,99	-
(6) ≥500	-	1,45	-	1,83	2,80
Koszty pasz (euro/SD)					
(3) 25-50	437,20	-	961,50	-	-
(4) 50-100	506,30	957,10	1119,00	-	-
(5) 100-500	561,70	1080,00	1208,00	486,90	-
(6) ≥500	-	1382,00	-	594,20	688,10
Udział płatności w dochodzie z gospodarstwa (%)					
(3) 25-50	50,0	-	191,0	-	-
(4) 50-100	38,0	82,0	93,0	-	-
(5) 100-500	30,0	67,0	76,0	100,0	-
(6) ≥500	-	286,0	-	145,0	31,0

Źródło: jak w tabeli 5.

Pod uwagę wzięto następujące cechy: powierzchnię użytków rolnych, liczbę krów w gospodarstwie, obsadę bydła w SD/100 ha UR, SD bydła na 1 ha powierzchni paszowej, koszty pasz w przeliczeniu na 1 SD bydła i udział płatności w dochodzie z gospodarstwa.

Z przedstawionych w tabeli 8 liczb wynika, że gospodarstwa średnio małe (polskie i litewskie) oraz duże niemieckie i bardzo duże holenderskie nie uzyskały pełnych zdolności konkurencyjnych. Wskaźnik konkurencyjności był w nich od 6 do 11% niższy od 1. Biorąc pod uwagę niewielką różnicę, postanowiono gospodarstwa te uwzględnić w analizie. W klasie średnio małych gospodarstwa polskie i litewskie różniły się powierzchnią UR, która wynosiła odpowiednio 22,5 i 60 ha UR. Podobnie silnie zróżnicowana była powierzchnia gospodarstw w klasie średnio dużych, zawarta w przedziale od 39 (Polska) do 108 ha (Litwa). W klasie gospodarstw dużych wystąpiły podobne różnice. Obszar zmienności zawarty był w przedziale od 73,4 (Niemcy) do 241 ha UR (Litwa). W klasie gospodarstw bardzo dużych największą powierzchnią dysponowały gospodarstwa węgierskie – 1236 ha UR, a zdecydowanie mniejszą niemieckie – 448 ha, a szczególnie holenderskie, gdyż tylko 112 ha UR.

Liczba utrzymywanych krów była silnie zróżnicowana. W gospodarstwach średnio małych wynosiła około 18 krów, w średnio dużych 26-35 krów, w dużych 65-89, a w bardzo dużych od 210 (Holandia) do 627 (Węgry) krów. Poziom zróżnicowania w obsadzie bydła w SD/100 ha UR był niższy.

Obsada bydła w gospodarstwach polskich wynosiła około 120 SD/100 ha i była około dwukrotnie wyższa niż w litewskich i o około 30% wyższa niż w węgierskich, podobna do obsady w gospodarstwach niemieckich, w których wynosiła 118 SD/100 ha UR. Poziom obsady bydła w gospodarstwach polskich można ocenić jako średni, natomiast w litewskich jako niski. Zdecydowanie wyższa obsada bydła była w dużych gospodarstwach niemieckich i bardzo dużych holenderskich, w których wynosiła odpowiednio 155 i 271 SD/100 ha UR. Kolejnym wskaźnikiem oznaczającym różnicę w poziomie intensywności organizacji była liczba SD bydła w przeliczeniu na 1 ha powierzchni paszowej. W gospodarstwach polskich na 1 ha tej powierzchni przypadało 1,85 SD, podobnie jak w gospodarstwach niemieckich. Produktywność powierzchni paszowej w gospodarstwach polskich i niemieckich była trzykrotnie wyższa niż w gospodarstwach litewskich i od 30 do 100% wyższa niż w węgierskich. Wystąpiły różnice w kosztach pasz w przeliczeniu na 1 SD. W gospodarstwach polskich wynosiły 500 euro i były zbliżone do kosztów pasz w gospodarstwach niemieckich i holenderskich, natomiast około 50% niższe niż w gospodarstwach litewskich i węgierskich.

Dochód z gospodarstwa był uzależniony od uzyskanych dopłat bezpośrednich. Ich udział w dochodzie był zróżnicowany. Najmniejszy w gospodarstwach polskich, zawarty w przedziale od 50 do 30%, wykazując tendencję malejącą wraz ze zwiększaniem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Niski był również w bardzo dużych gospodarstwach holenderskich, w których wynosił 31%. Najwyższy udział wystąpił w bardzo dużych gospodarstwach węgierskich i niemieckich, w których wynosił odpowiednio 286% (tak wysoki udział płatności w dochodzie w gospodarstwach węgierskich należy wyjaśnić ich bardzo dużą powierzchnią) i 145%.

Rola gospodarstw z chowem krów mlecznych według wielkości ekonomicznej i zdolności do konkurencji w Polsce

W powyższym kontekście zasadnym staje się pytanie, jaką rolę w produkcji mleka odgrywają gospodarstwa mleczne zdolne do konkurencji. Wcześniej ustalono, że spośród badanych gospodarstw mlecznych zdolnymi do konkurencji okazały się gospodarstwa o wielkości ekonomicznej wynoszącej 25 i więcej tys. euro SO. Na podstawie dostępnych danych w tabeli 9 obliczono, że w 2013 roku takich gospodarstw z chowem krów było 98,481 tys., a ich udział w całkowitej liczbie gospodarstw utrzymujących krowy wynosił 27,6%. W tej grupie ujęto również gospodarstwa o wielkości ekonomicznej 25-50 tys. euro SO, w których wskaźnik konkurencyjności wynosił 0,89. Uznano, że ta grupa gospodarstw posiada również zdolność do konkurencji. W gospodarstwach zdolnych do konkurencji utrzymywano 1 817 260 krów, a ich udział w całkowitej liczbie krów wynosił 72,60%. Zdecydowanie większy był udział tej grupy gospodarstw mlecznych w globalnej produkcji mleka, który w tym roku wynosił około 91%, w tym w klasach powyżej 50 tys. euro SO – 61%. Średnia wielkość stada krów w tych gospodarstwach wynosiła 18,5 sztuk, natomiast w klasie powyżej 50 tys. euro SO – 30,6 sztuk. W oparciu o powyższe dane można stwierdzić, że podstawą towarowej produkcji mleka były gospodarstwa zdolne do konkurencji.

Tabela 9

Struktura gospodarstw z chowem krów według wielkości ekonomicznej i zdolności do konkurencji w 2013 roku

Wyszczególnienie	Wielkość ekonomiczna gospodarstw (tys. euro SO)						
	ogółem	do 8	8-25	25-50	50-100	100-500	>=500
Liczba gospodarstw z krowami (szt.)	356 817	119 994	138 342	62 532	28 435	6 950	564
Struktura (%)	100,00	33,64	38,78	17,53	7,94	1,95	0,16
Liczba krów (szt.)	2 503 950	164 250	522 440	716 280	651 110	306 920	142 950
Struktura	100,00	6,55	20,87	28,61	26,00	12,26	5,71
Średnia liczba krów w gospodarstwie	7,01	1,36	3,78	11,45	22,88	44,16	253,45
Liczba i udział gospodarstw nie- i konkurencyjnych		258 336 (72,4%)			-		
		-			98 481 (27,60%)		
Liczba i udział krów w gospodarstwach nie- i konkurencyjnych		686 690 (27,4%)			-		
		-			1 817 260 (72,60%)		

Źródło: obliczenia własne na podstawie GUS (2014).

Można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że proces koncentracji w produkcji mleka będzie występował również w kolejnych latach. Zmniejszać się będzie liczba i udział gospodarstw do 25 tys. euro SO, a także z klasy 25-50 tys. euro SO, natomiast zwiększać się będzie liczba gospodarstw o wielkości ekonomicznej 50 tys. euro SO i większych zdolnych do konkurencji.

Wnioski

1. W ostatnich kilkunastu latach w Polsce wystąpiły procesy koncentracji w gospodarstwach z chowem bydła, w tym z krowami mlecznymi, przejawiające się spadkiem liczby gospodarstw. W latach 1996-2016 liczba gospodarstw z chowem bydła zmniejszyła się o 75%, w tym z chowem krów mlecznych o 79,6%. Większe tempo spadku liczby gospodarstw z chowem krów spowodowało wzrost udziału gospodarstw z chowem bydła rzeźnego z 4,7 do 22,1%.
2. W analizowanym okresie w Polsce wystąpił jednocześnie spadek pogłowia bydła o 15,1%, a w tym spadek liczby krów o 32,6%. Jednocześnie średnia wielkość stada bydła wzrosła z 5,1 do 17,3 sztuk, a średnia liczba krów z 2,4 do 8,9 sztuk w przeliczeniu na jedno gospodarstwo.
3. Mimo wzrostu stopnia koncentracji chowu bydła i krów w gospodarstwach polskich to utrzymuje się nadal bardzo duży dystans w stosunku do krajów Europy Zachodniej. Średnia wielkość stada krów w Niemczech w latach 2010-2013 była ponad 7 razy większa niż w gospodarstwach polskich, natomiast w duńskich 22 razy większa.
4. Analiza stopnia konkurencyjności gospodarstw mlecznych wskazała, że wszystkie badane gospodarstwa małe (8-25 tys. euro SO) i średnio małe (25-50 tys. euro SO) nie posiadały zdolności do konkurencji. Wskaźnik konkurencji był w nich niższy od 1 i zawierał się w przedziale od 0,4 do 0,94. Ich powierzchnia wynosiła od 12,5 do 60 ha UR. W nakładach pracy zdecydowanie dominowała praca własna, mieszcząca się w przedziale od 81 do 99,3%. W pasywach dominował kapitał własny, zawarty w przedziale od 81,6 do 98,3%. Liczba utrzymywanych krów była zróżnicowana i wynosiła od 5,5 (gospodarstwa austriackie) do 19,7 (gospodarstwa francuskie).
5. W klasie gospodarstw średnio dużych o wartości 50-100 tys. SO zdolności konkurencyjnych nie posiadały gospodarstwa austriackie, niemieckie i francuskie. Wskaźnik konkurencyjności zawarty był w nich w przedziale od 0,41 (gospodarstwa francuskie) do 0,70 (gospodarstwa austriackie). Użytkowały one od 31,1 (gospodarstwa niemieckie) do 54,2 (gospodarstwa francuskie) ha UR. Dominowała w nich praca własna, której udział w nakładach ogółem wynosił powyżej 90%. W pasywach dominował także kapitał własny mieszczący się w przedziale od 68,2 (gospodarstwa francuskie) do 92,8% (gospodarstwa niemieckie). Liczba krów utrzymywanych w gospodarstwach wynosiła od 22 do 33 krów.
6. W klasie gospodarstw dużych (100-500 tys. euro SO) i bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO) zdolności konkurencyjnych nie wykazywały gospodarstwa austriackie, niemieckie, duńskie, holenderskie i francuskie. Wskaźnik konkurencyjności zawarty był w przedziale od 0,34 (bardzo duże gospodarstwa duńskie) do 0,92 (bardzo duże gospodarstwa holenderskie). Powierzchnia użytkowanych gruntów wynosiła od 47,3 (duże gospodarstwa holenderskie) do 213 (bardzo duże gospodarstwa duńskie) ha UR. W nakładach pracy dominowała praca własna, której udział przekraczał 72%, poza bardzo dużymi gospodarstwami duńskimi, w których udział pracy własnej wynosił 34,8%.

Gospodarstwa te w większym stopniu korzystały z kapitałów obcych. Dotyczy to w szczególności gospodarstw duńskich, w których udział kapitałów własnych w pasywach wynosił odpowiednio 43,46% (duże) i 17,69% (bardzo duże). Liczba utrzymywanych krów była zróżnicowana, zawarta w przedziale od 45 (duże gospodarstwa austriackie) do 227 (bardzo duże gospodarstwa duńskie) krów.

7. Uogólniając ocenę niekonkurencyjnych gospodarstw mlecznych, należy stwierdzić znaczne różnice w ich potencjale produkcyjnym określonym powierzchnią gospodarstw. Zdecydowanie większą powierzchnią dysponowały gospodarstwa litewskie. Poziom nakładów pracy wyrażony w AWU w przeliczeniu na gospodarstwo był w nich zbliżony. Gospodarstwa polskie pod względem powierzchni UR w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej były zbliżone do gospodarstw austriackich i niemieckich. Cechą charakterystyczną analizowanych niekonkurencyjnych gospodarstw, szczególnie dużych i bardzo dużych gospodarstw niemieckich, duńskich i francuskich, był dominujący udział pasz z zakupu, w tym objętościowych. Wskazuje to na nową tendencję polegającą na rozluźnieniu związku chowu bydła z ziemią.
8. Zdolnościami do konkurencji wykazały się gospodarstwa polskie, węgierskie i litewskie z klasy średnio dużych, polskie z klasy dużych oraz węgierskie i niemieckie z klasy bardzo dużych. Ograniczonymi zdolnościami do konkurencji wykazały się także polskie i litewskie gospodarstwa z klasy średnio małych oraz niemieckie z klasy dużych i holenderskie z klasy bardzo dużych. Wskaźnik konkurencyjności w tych gospodarstwach wynosił około 0,9. Wobec niedużej różnicy gospodarstwa te zaliczono również do zdolnych do konkurencji. W pełni konkurencyjnymi okazały się duże gospodarstwa węgierskie i litewskie, w których wskaźnik konkurencyjności wynosił odpowiednio 2,90 i 2,24.
9. Powierzchnia gospodarstw zdolnych do konkurencji i konkurencyjnych była silnie zróżnicowana i zawarta w przedziale od 22,5 (średnio małe polskie) do 1236 (bardzo duże węgierskie) ha UR. Powierzchnia gospodarstw polskich była zdecydowanie mniejsza od porównywalnych gospodarstw węgierskich i litewskich. W klasie gospodarstw dużych wynosiła 81 ha i była zbliżona do powierzchni gospodarstw niemieckich. W klasie bardzo dużych gospodarstw wyróżniały się gospodarstwa holenderskie, które użytkowały zaledwie 112 ha UR, czterokrotnie mniej niż gospodarstwa niemieckie i dziesięciokrotnie mniej niż węgierskie.
10. Polskie gospodarstwa zdolne do konkurencji wyróżniały się niższym udziałem pastewnych w powierzchni UR, która mieściła się w przedziale 60-67%, natomiast w porównywalnych gospodarstwach około 80%, za wyjątkiem bardzo dużych gospodarstw węgierskich i niemieckich, w których wynosiła odpowiednio 53 i 63%. Obsada bydła w gospodarstwach polskich zawarta była w przedziale 114-127 SD/100 ha UR i była około dwa razy wyższa niż w gospodarstwach węgierskich i litewskich oraz porównywalna z obsadą w gospodarstwach niemieckich. Wykorzystanie powierzchni paszowej określone obsadą SD/ha powierzchni paszowej w gospodarstwach polskich było ponad dwukrotnie wyższe niż w gospodarstwach węgierskich i litewskich i podobne do niemieckich. Na 1 ha powierzchni paszowej przypadało 1,86 SD. Liczba utrzymy-

wanych krów w gospodarstwach od średnio małych do dużych była silnie zróżnicowana, zawarta w przedziale od 17 sztuk (średnio małe gospodarstwa polskie) do 89 sztuk (duże gospodarstwa litewskie). Zdecydowanie wyższa była w bardzo dużych gospodarstwach węgierskich, niemieckich i holenderskich, w których wynosiła odpowiednio 627, 310 i 210 krów.

11. Koszty pasz w przeliczeniu na SD w polskich gospodarstwach mlecznych wynosiły około 500 euro i były dwukrotnie niższe niż w porównywalnych gospodarstwach węgierskich i litewskich oraz zbliżone do kosztów pasz w gospodarstwach niemieckich i holenderskich. Gospodarstwa polskie były mniej uzależnione od płatności państwowych. Udział płatności w dochodzie z gospodarstwa w gospodarstwach polskich zawarty był w przedziale 50-30%, wykazując tendencję malejącą w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej. Niski był również udział płatności w bardzo dużych gospodarstwach holenderskich, w których wynosił 31%. Był to skutek ich mniejszej powierzchni. W pozostałych gospodarstwach był zawarty w przedziale od 67% (duże gospodarstwa węgierskie) do 286% (bardzo duże węgierskie).
12. W 2013 roku liczba gospodarstw mlecznych w Polsce o zdolnościach konkurencyjnych wynosiła 98,5 tys., a ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw z chowem krów mlecznych wynosił 27,6%. W tych gospodarstwach utrzymywano 1182 tys. krów, a ich udział w pogłowie krów mlecznych wynosił 72,6%. Udział tych gospodarstw w globalnej produkcji mleka wynosił 91%. Można zatem stwierdzić, że podstawę produkcji mleka stanowiły gospodarstwa mleczne zdolne do konkurencji.

Literatura

- Biswanger, H.C. (2011). *Spirala wzrostu, pieniądź, energia i kreatywność w dynamice procesów rynkowych*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Gołaś, Z. (2017). Uwarunkowania rentowności produkcji mleka w gospodarstwach mlecznych krajów Unii Europejskiej. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 3(352), s. 19-40.
- GUS (2015). *Mały Rocznik Statystyczny 2015*. Warszawa: GUS.
- GUS (2016). *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*. Warszawa: GUS.
- GUS (2017). *Zwierzęta gospodarskie w 2016*. Warszawa: GUS.
- Harasim, A. (2013). Agroekologiczna ocena zrównowazenia uspołecznionych gospodarstw rolnych. *SERiA*, t. 15, z. 2, s. 101-105.
- Kleinhanss, W. (2015). Konkurencyjność głównych typów gospodarstw rolniczych w Niemczech. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 1(342), s. 25-41.
- Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej* (2004). Warszawa: IUNG, MRiRW, MŚ, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa.
- Manteuffel, R. (1979). *Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego*. Warszawa: PWRiL.
- Parametry techniczno-ekonomiczne według grup gospodarstw rolnych uczestniczących w Polskim FADN 2008-2015* (2010-2017). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Rynek mleka. Stan i perspektywy* (2012; 2014; 2015; 2017). Analizy Rynkowe, nr 42, 47, 48 i 52. Warszawa: IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW.
- Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten* (2016). Münster: Landwirtschafts Verlag.
- Ziętara, W. (2008). Od gospodarstwa do przedsiębiorstwa. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. 10, z. 3, s. 597-604.
- Ziętara, W., Adamski, M., Grodzki, H. (2013). *Polskie gospodarstwa mleczne na tle wybranych krajów*. Program Wieloletni 2011-2014, nr 86, Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Ziętara, W., Zieliński, M. (2016). Polskie gospodarstwa roślinne na tle gospodarstw wybranych krajów. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 2(347), s. 73-95.

COMPETITIVENESS OF THE POLISH DAIRY FARMS AT THE BACKGROUND OF FARMS FROM SELECTED EUROPEAN UNION COUNTRIES

Abstract

The paper presents the level of competitiveness of the Polish dairy farms at the background of farms from the selected European Union countries. The selection was not random. The research covered farms from the following countries: Poland, Hungary, Lithuania, Austria, Germany, Denmark, the Netherlands and France. Hungary, Lithuania and Austria were selected because of similar farm size and structure as well as similar production intensity level. Whereas Germany and France – as the largest milk producers, while Denmark and the Netherlands – as countries with the highest level of milk production intensity. Researched materials were sourced from data on farms covered by European FADN monitoring between 2013 and 2015. Competitiveness of farms was determined by the ratio of farm income to costs of use of own factors of production. Competitive ability was shown by Polish medium large and large farms with economic size of, respectively, EUR 50-100 thousand SO and EUR 100-500 thousand SO, using, accordingly, 39.1 and 81.3 ha of UAA and maintaining: 31 and 65 cows. Competitive ability was shown by Hungarian and Lithuanian farms from similar economic size classes and very large Hungarian and German farms.

Keywords: dairy farms, economic size of farms, competitiveness.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 37.03.2018.